

Яковчук Валерія. Новаторство Івана Франка у жанрі казки / Валерія Яковчук // Педагогічні ідеї Івана Франка в освіті сьогодення : збірн. наук. праць / за ред. проф. О.Є. Антонової, доц. В.В. Павленко. – Житомир : ФО-П Левковець Н.М., 2016. – 383 с. – С.198-201.

Яковчук Валерія,

студентка 24 групи ННІ іноземної філології.

Науковий керівник: докт. пед. наук, професор О.Є. Антонова

Новаторство Івана Франка у жанрі казки

Критичні виступи Івана Франка великою мірою впливали на літературне життя України, в тому числі на розвиток дитячої літератури. Водночас І. Франко прагнув надолужити важливе упущення українських фольклористів – обмаль записів і публікацій оповідних творів фольклору – казок, анекдотів, легенд, переказів, оповідань тощо. Це упущення зумовили різні причини. В умовах тривалої національної неволі, коли панівна влада через нищення національної школи тримала народ у темряві, денаціоналізувала освічену верству (світську і духовну), горстці свідомої патріотичної інтелігенції було не до казок та анекдотів. Будити національну свідомість, історичну пам'ять, почуття національної гідності найбільше міг історичний ліроепос та ще перекази.

Велике значення мала і власна практика Франка у галузі творчості для дітей. Особливо плідно працював письменник у дитячій літературі протягом десятиліття – з 1890 до 1900 рр.

І. Франко написав майже п'ятдесят казок, двадцять із них увійшли до збірки “Коли ще звірі говорили” (1899). Як правило, всі вони – це художньо опрацьовані переклади з грецької, індійської, німецької, російської, арабської та інших мов, своєрідні літературні обробки. Проте найчастіше він запозичував образ чи сюжет, який доповнював, розширював, надаючи творові соціальні загостреності, національного колориту (як говорив сам автор: “На чужий позичений рисунок наклав наші українські кольори”) [2].

До своєї збірки казок «Коли ще звірі говорили» Франко додав передмову, в якій писав: «Оді байки, що зібрані в книжечці, – то старе народне добро...».

Письменник часто використовував у казках сюжети, взяті з народної творчості. Франка особливо цікавила в казках їх моральна спрямованість, ідейний зміст, співзвучність з тими проблемами й справами, якими жило тоді суспільство. Використані Франком сюжети набирали глибоко актуального значення, відзначалися яскравим національним колоритом, набували виразної виховної спрямованості.

Франко цікавився усною творчістю різних народів світу. Створюючи казки про тварин, він використав російські, сербські, німецькі, грецькі, індійські сюжети, проте обробив їх по-своєму, надаючи їм характерам дійових осіб, і місце дії національного колориту. Точними соковитими фарбами змальовані українські пейзажі. Так, дія в казці «Заєць і їжак», починається ясним осіннім днем, саме коли «гречки відцвітали»: «Сонечко зійшло ясно на небі, вітерець теплий проходжувався по стернях, жайворонки співали високо-високо в повітрі, бджілки бриніли в гречанім цвіті... Все, що жило, радувалось милою дниною...» Радісне замилювання рідною природою викликає цей опис у читачів [6].

Казка «Заєць і їжак» малює два цілком різні характери: скромний і розумний їжак та хвалькуватий і самозакоханий Заєць. Цей Заєць з погордою дивиться на їжака, не відповідає на його добрі привітання, глузує з його кривих ніг. В казці цікавий зачин, який часто зустрічається у фольклорних творах, є яскраві деталі пейзажу, іронія («мої буряки» у їжака, «своя капуста» у Зайця). Використовує письменник внутрішній монолог, що поглиблює розуміння характеру, народні прислів'я («Про мене, Семене...»). Жваво й дотепно будується діалог. Саме ці художні прийоми і надають казці франка української національної самобутності.

У казці «Королик і Ведмідь» показано, що Ведмідь, вважаючи себе дуже могутнім і безкарним, ображав і принижував дітей маленької пташки

Королика. Однак Королик, зібравши пташок і комах, забезпечивши єдність і добру військову тактику, перемагає хижаків, примушує Ведмедя вибачитися перед тими, над ким він знущався.

Казка спрямована на захист гідності, вона таврує тих, хто, будучи впевненим у своїй силі, пригноблює й ображає інших, зневажає рівність і чуливість. Взагалі всі казки збірки «Коли ще звірі говорили» в алегоричній формі показують пороки класового суспільства з його визиском, кар'єризмом, зловживанням владою й силою. В казках прославляється честь і дружба, взаємопідтримка в обороні скривджених і слабих. Характерно, що казки показують перемогу тих, хто обстоює справедливу справу [5]. Це відповідає народним переконанням та є втіленням власне нелегкої долі української нації.

Народний колорит багатьох образів українських казок до певної міри відбився уже в самих іменах героїв; найпоширеніше серед яких – ім'я Іван, як і в казках інших східнослов'янських народів.

Так національний колорит саме казки Франка «Лис Микита» виявляється, зокрема, у використанні суто українських назв тварин (ведмідь Бурмило, вовк Неситий, кіт Мурлика та ін.), широкому зображенні картин побутового характеру і вживанні понять побутової лексики (жупан, сап'янці, вийт тощо). Поема казка також набуває місцевого колориту завдяки введенню українських географічних назв (згадується місто Львів, містечко Мегерів, річка Черемош, гірський хребет Чоногора, гора Говерла тощо).

В казці «Лис Микита» Франко використовує поширений у фольклорі й літературі різних народів сюжет, але надає йому сучасного звучання й нової ідейної спрямованості, а також українського національного колориту. У казці відтворена галицька дійсність кінця XIX ст., буржуазні порядки Австро-Угорської імперії. У цьому царстві привільно почувають себе Лев, Вовк, Ведмідь. Серед них здобув добре становище й хитрий та винахідливий Лис Микита, який вдало використовує слабкості інших і завжди виходить сухим з води, маючи до того ж значні вигоди.

Розповідь про те, як Лис Микита («Фарбований Лис») пробирається на торговище – лізе «поміж коноплі та кукурудзи», йде городами, «перескакуючи плоти та ховаючись поміж яриною», відсиджується у бур'янах, - викликає в уяві околиці українського міста. У спілкуванні героїв відтворюються типові для українського народу звичаї, в мові використовується дотепний жарт, яскраві й мудрі приказки, часто уїдливі, насмішкуваті, народні звертання, фразеологізми [6].

У даній поемі-казці Іван Франко широко використав українську народну творчість – казки, байки, пісні про звірів. Знаходимо також і ряд картин, що відтворюють народний побут, звичаї.

Цим же методом скористався митець, створюючи казку «Ріпка». Стара народна казка переказана ним по-новому ритмізованою мовою, насичена елементами українського народного побуту. Казка вчить жити, працювати гуртом, дружно [3].

Поширений сюжет казки «Ріпка» Франко зробив більш динамічним, дійовим особам надав імена (дід Андрушка, баба Марушка, мишка Сіроманка і т. д.). В казці відтворено ряд побутових подробиць, дається зображення процесу праці, згадано ряд знарядь праці (мотика, граблі та ін.). Казка має ритмічну будову й римування, вона насичена гумором, дотепними порівняннями й характеристиками. Ось зразок: «Тішиться дід, аж не знає, де стати. – Час, – каже, – нашу ріпку рвати! Пішов він у город – гуп, гуп! Узяв ріпку за зелений чуб: тягне руками, заперся ногами, добуває сил усіх, сопе, як ковальський міх, – мучився, потів увесь день, а ріпка сидить у землі, як пень» [1].

Точними соковитими фарбами змальовані українські пейзажі. У спілкування героїв відтворюються типові для українського народу звичаї, а в мові використовується дотепний жарт, яскраві й мудрі приказки, часто уїдливі, насмішкуваті, народні звертання, фразеологізми [3].

На думку самого ж Івана Франка казки являють собою незаміниму цінність у вихованні дітей, зокрема в розвитку естетичних сприймань і

любові до рідної мови: «Оті простенькі-сільські байки, як дрібні, тонкі корінчики, вкорінюють у нашій душі любов до рідного слова, його краси, простоти й чарівної милозвучності. Тисячі речей у житті забудете, а тих хвилин, коли вам люба мама чи бабуся оповідала байки, не забудете до смерті».

Іван Франко в сутності є не лише письменником, а й основоположником науково-педагогічного та методичного розуміння дитячої казки та її гармонійного впливу на юну душу. Таке розуміння Івана Франка заслуговує на використання казки у формуванні особистості молодшого школяра й у сьогоденні [4, с. 94].

Отже, твори Франка для дітей показують його глибоку любов до них та до самотньої невичерпної глибини українського народу, яку він змальовував на сторінках своїх творів, не забуваючи лишній раз підкреслити наш національний колорит.

Список використаних джерел

1. Басе І.І. Художня проза Івана Франка / І.І. Басе. – К. : Наук, думка, 1965. – 131 с.
2. Дитяча творчість Івана Франка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrlib.com.ua/referats/printout.php?id=134>
3. Новаторство І. Франка в жанрі казки (збірка «Коли ще звірі говорили»), роль народнопоетичних елементів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.studfiles.ru/preview/5318759/page:13/>
4. Павленко В.В. Іван Франко і місце казки у різнобічному розвитку дітей / В.В. Павленко // Спадщина Івана Франка в контексті української освіти та культури // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених, магістрів, студентів, 14–15 листопада 2006 р. / [за редакцією Березок О.С., Власенко О.В., Осадчої З.А.]. – Житомир: Вид-во ЖДУ, 2006. – С. 93–99.
5. Степанишин Б.І. Вивчення творчості Івана Франка в школі / Б.І. Степанишин – К. : Рад. школа, 1966. – 224 с.

6. Творчість І.Я. Франка дітям [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://studopedia.su/4_47988_tvorchist-Iya-franka-dityam.html